

Тимошенко Катерина Юріївна,
студентка групи СПМ-1-13-2.0д, VI курс, спеціальність «Соціальна педагогіка»
kytymoshenko.il13@kubg.edu.ua

Науковий керівник:

Петрочко Жанна Василівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

petrochko@ukr.net

СТАН ТА ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті досліджено та обґрунтовано рівні ефективності соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи; запропоновано профілактичну програму соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи.

Ключові слова: критерії, показники, соціально-педагогічна профілактика суїцидальної поведінки

Актуальність дослідження. Благополуччя підростаючого покоління – цінність будь-якого суспільства. Тому, перш за все, необхідно звернути увагу на ті чинники, які його руйнують та вжити заходів для їх запобігання.

Суїцид відноситься до глобальних світових проблем і останнім часом привертає до себе все більше уваги. В зв'язку з підвищенням кількості суїцидів у світі, Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила 10 вересня Всесвітнім Днем попередження самогубств.

На жаль, нині в Україні спостерігаються досить сумні тенденції щодо самогубств у підлітковому середовищі (у 2012 році Україна посіла друге місце у Європі по кількості дитячих і підліткових суїцидів; на рік в Україні здійснюється близько 34 дитячих самогубств на 100 тис. населення).

Найсприятливішим середовищем попередження суїцидальної поведінки підлітків є навчальні заклади, оскільки там молода людина проводить більшість часу. Окрім того, шкільні негаразди часто виступають одними з перших причин суїцидальної поведінки. Тому варто приділити

максимальну увагу соціально-педагогічній профілактиці суїцидальної поведінки учнів основної школи.

Аналіз останніх публікацій. Теорії, рівні профілактики, форми, методи, технології соціально-педагогічної роботи з профілактики негативних явищ розглянуто у працях Т. Алексеєнко, О.Безпалько, Р. Вайнола, М. Галагузова, Т. Журавель, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, Н. Клішевич, Т. Лях, Л. Міщик, В. Мушинської, Ж. Петрочко, Т. Окушко, С. Омельченко, В. Оржеховської, А. Рижанової, П. Плотнікова, І. Рогальської, В. Ролінського, С. Савченка, Т. Федорченко, С. Терницької, С. Харченка, Н. Шевченко, Н. Щербак, Є. Холостова.

Зміст, планування та організацію профілактики суїцидальної поведінки у шкільному середовищі досліджували такі науковці, як: В. Березіна, В. Єфимова, Н. Кретова, М. Вовканич, Є. Зінова, М. Зотова, З. Кісарчук, Я. Рябич, В. Рибалка, Н. Югова. Профілактику й корекцію кризових станів і суїцидальної поведінки підлітків вивчено М. Васильченко. Фактори суїцидальної поведінки підлітків розкрито у працях А. Абрумівної, А. Лічко, Е. Федосєєнко.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану та технологічного забезпечення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для перевірки стану соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки у загальноосвітньому навчальному закладі було проведено констатувальний експеримент.

Методика констатувального експерименту передбачала: визначення критеріїв ефективності соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи й відповідних показників; підбір інструментарію для виміру показників відповідних критеріїв; вибір експериментального ЗНЗ; проведення діагностування ефективності

соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи; узагальнення і аналіз отриманих результатів.

У нашому дослідженні ми визначали такі критерії ефективності соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки:

1. Професійна готовність педагогів до соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки у загальноосвітньому навчальному закладі.

2. Організаційно-методичне забезпечення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки у загальноосвітньому навчальному закладі.

3. Ціннісні орієнтації учнів основної школи щодо життя.

У межах дослідження було виокремлено такі показники критерію професійної готовності педагогів до соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки у загальноосвітньому навчальному закладі:

- знання спеціалістів про особливості суїцидальної поведінки підлітків, специфіку соціально-педагогічної профілактичної діяльності з проблеми суїцидальної поведінки учнів;
- бажання організовувати та проводити заходи з соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів;
- вміння здійснювати соціально-педагогічну профілактику суїцидальної поведінки у загальноосвітньому навчальному закладі.

Показниками критерію «організаційно-методичне забезпечення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки» визначено:

- наявність у плані роботи заходів соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки;
- наявність стендів, інформаційного матеріалу з досліджуваної проблематики;
- досвід проведення у загальноосвітньому навчальному закладі заходів щодо соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки.

Наступним критерієм нашого дослідження є ціннісні орієнтації учнів. Стосовно ціннісних орієнтацій влучно висловив свою думку

А. Здравомислов: «Світ цінностей – це, перш за все, світ культури в широкому розумінні слова, це сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, її прихильність – тих оцінок, в яких виявляється міра духовного багатства особистості» [1, с. 86].

Відповідно до проблематики нашого дослідження важливо було з'ясувати, чи визначають учні основної школи людське життя як цінність та що є пріоритетним у їх житті.

Організація та проведення констатувального експерименту проводилася на базі гімназії № 143 Оболонського району м. Києва.

До експерименту було залучено 12 спеціалістів закладу: психолог, соціальний педагог, класні керівники (віком від 30 до 37 років) та 54 учні основної школи (7, 8, 9 класів).

Для визначення показників критерію «Професійна готовність педагогів до соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки у загальноосвітньому навчальному закладі» ми використовували такі методи, як анкетування та опитування.

Для визначення рівня обізнаності педагогічного колективу, психолога з теоретичних знань про особливості суїцидальної поведінки підлітків, специфіку соціально-педагогічної профілактичної діяльності з проблеми суїцидальної поведінки учнів, нами було проведене опитування.

З метою з'ясування показників критерію «Організаційно-методичне забезпечення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки у загальноосвітньому навчальному закладі» ми використали такі методи: аналіз документації, анкетування. Під час проведення дослідження ми проаналізували навчально-виховний план учнів основної школи та циклограму класного керівника.

Відповідно до критерію «Ціннісні орієнтації учнів основної школи щодо життя» ми визначали показники за допомогою авторської анкети для учнів основної школи та методики «Ціннісні орієнтації» Мілтона Рокіча.

Дані, отримані нами за результатами анкетування педагогічних працівників, психолога ЗНЗ засвідчують, що переважна більшість спеціалістів (87 %) відзначили проблему суїцидальної поведінки учнів як актуальну.

Всі опитані спеціалісти мають бажання здійснювати діяльність з попередження суїцидальної поведінки, це засвідчують ствердні відповіді на запитання «Чи маєте Ви бажання брати участь у організації/ проведенні профілактики суїцидальної поведінки у Вашому загальноосвітньому навчальному закладі?».

Готовність педагогів до здійснення діяльності у галузі соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки, значною мірою визначається рівнем знань спеціалістів з досліджуваної проблематики і тим, чи поглиблюють вони ці знання для подальшого використання у своїй практичній діяльності. Під час дослідження було визначено, що основна кількість респондентів використовує різноманітні ресурси для поглиблення своїх знань з питань суїцидальної поведінки та її профілактики, зокрема 40 % опитаних відзначили періодичні фахові видання, 28 % -Інтернет, тематичні форуми в Інтернеті, 20 % - підручники, тематичні форуми в Інтернеті, 8 % - аудіо-книги і лише 4 % зазначило, що всі необхідні знання вже були отримані під час здобуття вищої чи спеціальної освіти. Отримані дані свідчать про те, що фахівці, окрім знань, які отримали під час свого попереднього навчання у вищому навчальному закладі, займаються самоосвітою, вдосконалюють свою теоретичну базу, що є дуже важливим для кожного компетентного фахівця.

Дані отримані нами за результатами проведеного опитування на перевірку теоретичних знань про особливості суїцидальної поведінки у підлітковому віці засвідчили, що 58 % опитаних спеціалістів мають високий

рівень теоретичних знань з цієї проблематики, інша частина (32 %) – середній рівень.

Щодо з'ясування стану організаційно-методичного забезпечення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки у гімназії при аналізі відповідей анкетування було виявлено, що у закладі наявні методичні рекомендації для педагогів щодо профілактики суїцидальної поведінки, а також буклети з номером телефону довіри. У навчально-виховному плані закладу наявні заходи з профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи.

Наступним кроком нашого дослідження було з'ясування цінностей учнів основної школи щодо життя. Нами було проведено анкетування учнів 7-9 класів (всього 54 учні) віком від 12 до 15 років.

З'ясовано, що для підлітків досліджуваної вікової категорії дуже важливу роль відіграють особисті стосунки та особиста участь у соціально значимих подіях. Аналіз відповідей показав, що для більшості опитаних школярів (47 %) сім'я є найбільшою цінністю, в той же час, про гроші як цінність відмітила найменша кількість школярів. Менша кількість респондентів відзначила життя і здоров'я як свою головну цінність.

Проаналізувавши результати методики «Цінності життя» Мілтона Рокіча за шкалою «термінальні цінності», ми виявили, що для учнів, серед 18 перерахованих цінностей пріоритетними є: наявність хороших і вірних друзів - 52 %; активне діяльне життя – 39 %; здоров'я (фізичне і психічне) – 27 %; щасливе сімейне життя – 20 %; любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною) – 14 %.

При аналізі шкали «інструментальні цінності», було виявлено, що пріоритетними школярі вважають такі риси людини: вихованість (гарні манери) (52 %), чуйність, життєрадісність (почуття гумору) (30 %), незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче) (21 %), освіченість (широта знань, висока загальна культура) (22 %).

Отримані результати засвідчують, що у школярів достатньо активна життєва позиція; не менш важливим є той факт, що підлітки ставлять духовні цінності вище матеріальних.

У ході нашого дослідження відповідно до критеріїв і показників ми визначили та описали три рівні ефективності соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи у загальноосвітньому навчальному закладі: високий, середній, низький.

Рівень ефективності соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки гімназії № 143 Оболонського району м. Києва як середній. Переважна кількість опитаних спеціалістів (соціальний педагог, психолог, класні керівники) мають високий рівень знань щодо особливостей суїцидальної поведінки учнів та підвищують їх самостійно опрацьовуючи різні інформаційні джерела (Інтернет, фахові видання, підручники, аудіокниги). У закладі наявні інформаційні матеріали (методичні рекомендації для педагогів щодо профілактики суїцидальної поведінки, а також буклети з номером телефону довіри). Учні основної школи цього навчального закладу мають активну житєву позицію, переважна їх кількість бере участь у шкільному житті (виступає на концертах, бере участь у організації різних заходів). Негативним моментом профілактики суїцидальної поведінки є відсутність роботи з батьками у її межах та незначна кількість заходів з попередження суїцидальної поведінки.

На нашу думку, для ефективності соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи, профілактична програма має бути спрямована не лише безпосередньо на учнів основної школи, а й на педагогічний колектив загальноосвітнього навчального закладу та батьків учнів. Відповідно, ми включили до нашої програми 3 блоки, які охоплюють соціально-педагогічну роботу із зазначеними категоріями.

Метою програми є підвищення рівня ефективності соціально-педагогічної профілактики учнів основної школи.

Завдання програми полягають у підвищенні рівня компетентності педагогів і батьків з питань суїцидальної поведінки підлітків, попередження суїцидальних ризиків учнів основної школи, створення сприятливого мікроклімату у навчальному закладі.

Перший блок спрямований на соціально-педагогічну роботу з спеціалістами загальноосвітнього навчального закладу (психологом, соціальним педагогом, класними керівниками учнів основної школи). Його метою є підвищення рівня знань спеціалістів загальноосвітнього навчального закладу про особливості суїцидальної поведінки та шляхи її попередження.

*Другий блок спрямований на учнів основної школи, містить 5 профілактичних занять тривалістю 1 год. 30 хв. кожне. Мета профілактичних занять *сприяти*: адекватному ставленню учнів основної школи до себе, пізнанню ними своєї особистості, прагненню учнів до самовдосконалення; *розвивати*: активну життєву позицію; навички ефективного міжособистісного спілкування; повагу до себе та оточуючих; прагнення будувати міцні, здорові взаєностосунки; *формувати*: позитивні особистісні якості, ставлення до життя як до найвищої цінності, прагнення до саморозвитку.*

Третій блок програми спрямований на просвітницьку роботу з батьками щодо особливостей підліткового віку та особливостей суїцидальної поведінки, а також ризиків, які можуть спричинити таку поведінку.

Метою цього блоку є поповнення знань учасників про психофізіологічні та поведінкові особливості підліткового віку; особливості суїцидальної поведінки; засоби, які необхідно вжити для її попередження; систематизація уявлень про «міфи» щодо суїциду та суїцидальної поведінки; створення такої мисленнєвої ситуації, яка б вплинула на появу бажання у батьків активніше брати участь у житті своїх дітей; сприяти встановленню взаємодії та співпраці спеціалістів школи та батьків. Також цей блок містить один захід, який реалізується батьками спільно з дітьми.

Запропонована програма соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи може допомогти підвищити ефективність виявлення та усунення суїцидальної поведінки підлітків, а також зміцнити взаємодію школи та сім'ї. Програма матиме більшу ефективність якщо буде реалізуватися за допомогою спільних зусиль спеціалістів загальноосвітнього навчального закладу (педагогів, психолога, соціального педагога, адміністрації школи) та батьків учнів основної школи.

Очікуваний результат реалізації розробленої програми – попередження суїцидальних ризиків учнів основної школи, зміцнення взаємодії навчального закладу та батьків учнів, підвищення рівня компетентності педагогічного колективу з питань суїцидальної поведінки, включення учнів основної школи до активного соціального життя, підвищення рівня ефективності соціально-педагогічної профілактики у загальноосвітньому навчальному закладі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Останнім часом, проблема суїцидальної поведінки підлітків в Україні набула значних масштабів, тому виникає необхідність у попередженні цього явища. Оскільки шкільне середовище є дуже сприятливим для соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки, дослідження було здійснено на базі загальноосвітнього навчального закладу. Визначений рівень ефективності соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки учнів основної школи, визначений як середній, обумовлює потребу у його підвищенні. Основним фактором, який цьому сприятиме є поєднання зусиль двох найголовніших для підлітка соціальних інститутів – школи і сім'ї. Відповідно до цього у межах дослідження була розроблена профілактична програма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левковська Н. Динаміка ціннісних орієнтацій молоді / Н. Левковська // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 85-93.
2. Пономарева Е.А. Критерии и показатели оценки педагогической деятельности / Е.А. Пономарева // Инновационные проекты и программы в образовании. – 2009. – № 5. – С. 44-47.

3. Фещур Р.В., Самуляк В.Ю. Группы показателей (индикаторів) оцінювання рівня розвитку підприємств поведінки [Електронний ресурс] / Р.В. Фещур, В.Ю. Самуляк. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10053/1/36.pdf> – Заголовок з екрану.

СОСТОЯНИЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

Тимошенко Екатерина Юрьевна

студентка группы СПм-1-13-2.0 д, VI курс, специальность «Социальная педагогика»
kytymoshenko.il13@kubg.edu.ua

Научный руководитель

Петрочко Жанна Васильевна

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры социальной педагогики и социальной работы Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
petrochko@ukr.net

Аннотация. В статье автором исследованы и обоснованы уровни эффективности социально-педагогической профилактики суицидального поведения учащихся основной школы; предложено профилактическую программу социально-педагогической профилактики суицидального поведения учащихся основной школы.
Ключевые слова: критерии, показатели, социально-педагогическая профилактика суицидального поведения.

STATUS AND TECHNOLOGICAL PROVISION OF SOCIAL AND EDUCATIONAL PREVENTION OF SUICIDAL BEHAVIOR OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Kateryna Yu. Tymoshenko

group SPm-1-13-2.0d, VI course, specialty «Social Pedagogy»
kytymoshenko.il13@kubg.edu.ua

Scientific adviser:

Zhanna V. Petrochko

Doctor of pedagogical sciences, Professor of Social Pedagogy and Social Work Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University
petrochko@ukr.net

Abstract. It is investigated and proved the efficiency of levels of social and educational prevention of suicidal behavior of students of the secondary school; proposed preventive program of social-pedagogical prevention of suicidal behavior of secondary school students.
Keywords: criteria, indicators, socio-pedagogical prevention of suicidal behavior